

Akademiko dovana gimtajam Rygos miestui

Andris Caune. Pētījumi Rīgas arheoloģijā. Rakstu izlase. Latvijas vēstures institūta apgāds. Rīga, 2007. – 571 lpp.: il.

2007 m. birželio 27 d. iškiliam Latvijas archeologui, Latvijas mokslu akadēmijas akademikui, profesoriui, habilituotam daktarui Andriui Caunei sukako 70 metų. Jubiliejaus proga Latvijas universiteto Latvijas istorijos instituto leidykla išleido akademiko straipsnių rinkinį, skirtą Rygos miesto archeologiniams tyrinėjimams.

Andris Caunė gimė Rygoje, studijavo dviejuose Rygos aukštosiose mokyklose ir įgijo inžinieriaus ir istoriko specialybes. 1970 m. A. Caunė pradėjo vadovauti Latvijos MA Istorijos instituto Rygos archeologinei ekspedicijai. Kasinėjimai įvairiose Rygos senamiesčio vietose leido jam patikslinti rašytinių šaltinių žinias apie senąją Rygą, sukaupti nepaprastai gausią ir įdomią medžiagą apie XII–XIV a. medinius pastatus, to laikotarpio rygiečių buitį. A. Caunės plunksnai priklauso apie 700 publikacijų, tarp jų – 14 monografijų. Dauguma straipsnių ir knygų skirta Rygos archeologijai. A. Caunės darbai gerai žinomi greitųjų kraštų archeologams, nes tuose darbuose galima rasti daug palyginamosios medžiagos platesnio Baltijos regiono archeologijos paminklams. Neatsitiktinai 1994 m. A. Caunei buvo paskirta Baltijos Asamblėjos mokslo premija.

1997–2002 m. dirbdamas Latvijos istorijos instituto direktoriumi, A. Caunė inicijavo tęstinio leidinio „Senoji Ryga“ (*Senā Rīga*) leidimą, kurio pasirodė jau 5 tomai. Tarp leidinio autorių yra Latvijos viduramžių archeologijos specialistų, menotyrininkų, numizmatų, architektų, užsienio šalių tyrinėtojų. Visą dešimtmetį A. Caunė buvo Latvijos istorijos instituto žurnalo (*Latvijas Vēstures Institūta žurnāls*) vyriausioju redaktoriumi. Šio žurnalo puslapiuose taip pat yra gana daug publikacijų iš Rygos miesto istorijos.

Andrio Caunės nuopelnai Latvijos istorijos ir archeologijos mokslui įvertinti Latvijos mokslų akadēmijos didžiuoju medaliu (2001 m.), jis apdovanotas Latvijos IV laipsnio Trijų Žvaigždžių ordinu (1997 m.), II laipsnio Pasižymėjimo kryžiumi (2007 m.). A. Caunė yra daugelio užsienio mokslinių draugijų, Europos mokslo ir me-

no akadēmijos narys, Baltijos istorijos komisijos narys korespondentas. Reikia pasidžiaugti, kad prof. A. Caunė nuo 2007 m. tapo mūsų leidinio „Archaeologia Lituana“ redkolegijos nariu.

Minėtas A. Caunės leidinys „Pētījumi Rīgas arheoloģijā“ buvo pristatytas jo jubiliejaus dieną iškilmingame posėdyje Latvijos MA salėje. Kaip rodo leidinio paantraštė – „Rinkiniai raštai“ – tai iš tikrųjų yra A. Caunės straipsnių rinkinys, skirtas Rygos miesto archeologiniams tyrinėjimams. Šie straipsniai nuo 1973 iki 2004 m. jau buvo spausdinti įvairiuose Latvijos ir užsienio moksliniuose leidiniuose.

Straipsnių rinkinio įvadinėje dalyje (10–22 p.) autorius pateikia gana išsamią archeologinių tyrinėjimų Rygos mieste apžvalgą. Tolesnė leidinio struktūra yra tokia. Jame straipsniai pagal artimą tematiką suskirstyti į penkis didelius skyrius. Pirmasis skyrius pavadintas „Rygos pradžia. Senojo apgyvendinimo ir pirmojo miesto suplanavimo rekonstrukcijos“. Jis prasideda straipsniu apie Rygos vardo kilmę. Šiame straipsnyje autorius pateikia kalbininkų, istorikų, archeologų nuomonę šiuo klausimu. A. Caunė, remdamasis pastarųjų dešimtmečių tyrinėjimų medžiaga, leidžiančia aiškiau nušviesti senuosius etninius procesus Dauguvos žemupyje, nurodo, kad nedideliame Dauguvos intakui vardą *Ringa* turėjo suteikti žiemgaliai, vėliau transformuotu vardu *Rīga* pavadinta gyvenvietė.

Kituose pirmojo skyriaus straipsniuose aptariamas Rygos vaidmuo Dauguvos žemupyje X–XII amžiais, senosios gyvenvietės dabartinio miesto ribose, pateikiami gerokai patikslinti XII a. Rygos planai. Viename straipsnyje aptariamos netoli Domo bažnyčios surastos gyvenvietės, kurioje būta ir įdomios aukojimo vietos su arklų kaukolėmis ir mediniu stubu, liekanos (6. att.). Ši pagoniška aukojimo vieta priskiriama lybiams. Rygos lybiams skirta dar keletas straipsnių, kuriuose aptariami ir istoriniai šaltiniai, ir archeologiniai duomenys apie senasias lybių gyvenvietes.

Antrajame skyriuje „Rygos upės uostas ir jame rasti laivai“ autorius aprašo surastas Rygos upės krantų medinių sutvirtinimų liekanas ir buvusioje upės vagoje aptiktas laivų liekanas. Šio skyriaus straipsniai yra įdomūs atkuriant senosios Baltijos laivybos istoriją.

Trečiasis skyrius pavadintas „Statyba viduramžių Rygoje“. Šio skyriaus straipsniuose aptariamos kasinėjimų metu surastos XII–XIV a. įvairių tipų namų liekanos, pateikiamos jų rekonstrukcijos, nurodoma statybos detalių analogų Latvijos etnografinėje medžiagoje. Senoji medinė statyba aptarta plačiame europinės archeologijos kontekste ir, be abejo, sudomins gretimų kraštų tyrinėtojus. Straipsniuose aptariami ir ankstyviausi Rygos mūriniai statiniai.

Ketvirtajame skyriuje pateikti keli straipsniai apie ikikrikščioniškojo laikotarpio palaidojimus Rygoje. Straipsniuose aptariami atsitiktiniai radiniai (žalvarinės juostinės ornamentuotos apyrankės, segė ir kt.), rasti įvairių metų tyrinėjimų metu prie Domo bažnyčios ir kitose vietose, datuojami XII–XIII a., XII a. lybių kapinynas Rygoje. Autorius atkreipia dėmesį į laidosenos pokyčius krikščionybės įvedimo metu, aptaria laidosenos detales, pateikia išlikusių kapų aprašymus.

Penktasis skyrius pavadintas „Archeologinių tyrinėjimų radiniai ir daiktai“. Šiame skyriuje paskelbta net 14 straipsnių, kurių tematiką sieja keletas dalykų. Kelis straipsnius galima skirti radiniams, kurie turi ir meninę vertę. Vienas straipsnis aptaria XII–XIII a. antropomorfinės medinės figūras-skulptūras, išskirtinius radinius rytiniame Baltijos jūros pakraštyje. Kitas didelis straipsnis skirtas XIII–XIV a. Rygos keramikai su antropomorfiniu dekoru. Dviejuose straipsniuose aptarti radiniai, rodantys, ką rygiečiai žaidė – šachmatai ir vadinamasis „malūnas“. Dar keliuose straipsniuose aptariami rygiečių užsiėmimai ir amatai, prekybiniai ryšiai. Juose kalbama apie medžių – sielių plukdymą Dauguvos upe, XIII–XIV a. stiklo gamybą, importinius daiktus (tualetų reikmenis, stiklinius gludintuvus).

Įdomūs straipsniai apie rašiklius – stilius Latvijos teritorijoje, XIII–XIV a. namų ir asmenženklis, viduramžių berniukų medinius žaislus. Beje, tarp pastarųjų vy-

rauja „karo reikmenys“ – kalavijai, strėlės, nors aptikta ir ritinėlių, vilkelių, gyvulių figūrėlių. Vienas straipsnis skirtas XIII–XIV a. rogių radiniui Rygoje. Autorius aptaria ir stiklinių veidrodžių bei jų rėmų radinius. Atskiras straipsnis skirtas unikaliai radiniui – kaulinei pasaginei segei – aptarti. Beje, šis straipsnis vokiečių kalba buvo išspausdintas lietuviškoje archeologinėje literatūroje¹. A. Caunė nurodo keletą kaulinės pasaginės segės pastorintais galais analogų tarp Rygoje rastų žalvarinių pasaginių segių ir pabrėžia, kad tarp daugelio tūkstančių žalvarinių segių kaulinė segė yra kol kas vienintelė.

Baigiant aptarti šio paskutinio skyriaus straipsnius reikia pažymėti, kad radinius autorius apžvelgia baltų ir platesnės Europos archeologijos kontekste, stengiasi juos tiksliau datuoti, kas jam leidžia daryti įtikinamas išvadas apie vieno ar kito dalyko pasirodymą, atsiradimą viduramžių Rygoje.

Knyga gausiai iliustruota kokybiškais piešiniais, schemomis, fotografijomis. A. Caunės knygos vertę padidina straipsnių santraukos vokiečių kalba – leidinys tampa lengviau prieinamas užsienio tyrinėtojams.

Ši knyga yra savotiška viduramžių Rygos (XII–XIV a.) ir iš dalies vėlesnių laikų kasdienio gyvenimo enciklopedija. Iš jos galima susidaryti vaizdą, kokiuose namuose gyveno rygiečiai, kokius daiktus naudojo buityje, kokiais amatais vertėsi, su kuo prekiaavo, kokius žaidimus žaidavo laisvalaikiu.

Nors apžvalgos antraštėje knygą pavadinau autoriaus dovana gimtajam Rygos miestui, be abejo, joje surinkti straipsniai yra įdomūs kur kas gausesniam skaitytojų būriui (ne tik rygiečiams!), turi didelę mokslinę išliekamąją vertę.

Visos „Archaeologia Lituana“ redkolegijos vardu nuoširdžiai sveikiname akademiką Andrį Caunę gražaus jubiliejaus ir vertingos knygos išleidimo proga, linkime ilgų metų ir kūrybinės sėkmės!

Mykolas Michelbertas

¹ Caune A., Rigaer Fund einer knöchernen Hufeisenfibel des 12. Jahrhunderts. In: *Lietuvos archeologija*. Vilnius, 2001. T. 21, p. 49–54.